

PRACOVNÝ TÁBOR ÚSTIE NAD ORAVOU 1943 – 1949

MARTIN GAREK

V období existencie Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945 vzniklo množstvo pracovných táborov, do ktorých boli umiestňované rozličné skupiny obyvateľstva. Jedným z takýchto táborov, aj keď v určitom zmysle špecifickým, bol aj Pracovný tábor v Ústí nad Oravou. Tábor fungoval s prestávkami až do roku 1949, keď ho v roku 1945 obnovila štátna moc Československa pre svojich politických nepriateľov, resp. nepohodlné skupiny obyvateľstva.

Počas obdobia Slovenskej republiky 1939 – 1945 sa najväčšou hospodárskou akciou štátu stala výstavba Oravskej priehrady. Samotná výstavba začala v roku 1941. Podľa kroniky obce Ústie sa začalo 6. júna 1941 s vymeriavacími prácami pre výstavbu priehrady a so samotnou stavbou sa taktiež začalo v roku 1941.¹ Prieskumné vrtné práce začali 10. júla 1941 a výstavba následne 11. októbra 1941 ako projekčne nepripravená.² Výstavbu oficiálne otvoril 24. júla 1941 v Ústí nad Oravou minister dopravy a verejných prác Július Stano.³

Vzhľadom na nedostatok pracovných síl sa už v roku 1942 uvažovalo o výstavbe pracovného útvaru. Firma *Spojené podnikateľské firmy Dr. Ing. A. Bugan – Dr. Ing. P. Danišovič* po-

trebovala pre výstavbu priehrady asi 400 pracovníkov.⁴ Keďže sa nepodarilo zabezpečiť pre tieto pracovné sily vhodné ubytovanie, vznikol Pracovný útvar Ústie nad Oravou až na jeseň 1943, konkrétne 6. septembra.⁵ Pracovný útvar Ústie nad Oravou vznikol na spôsob pracovných útvarov pre tzv. asociálne osoby. Vládne nariadenia s mocou zákona o dočasnej úprave pracovnej povinnosti z 29. mája 1940 ukladalo povinnosť „nútiť do práce všetky nezamestnané a neúplne zamestnané osoby vo veku od 18 do 60 rokov“. Každý, kto sa vyhýbal práci, mal byť zaradený do pracovnej služby, resp. sústredený v pracovných útvaroch. Znamenalo to teda, že nútená táborová koncentrácia sa nevzťahovala len na Židov a Rómov, ale aj na tzv. árijských

asociálov.⁶ Vznik týchto pracovných útvarov nemal len potrebu naplniť ducha vládnucej ideológie, ale chcel riešiť aj akútny nedostatok pracovných síl v určitých odboroch hospodárstva, predovšetkým pri výstavbe.⁷

V prvom období existencie bol pracovný útvar v Ústí nad Oravou špecifický. Nemali sa v ňom sústreďovať asociálne osoby, ale ukrajinskí utečenci nachádzajúci sa na slovenskom území. Všetci títo Ukrajinci (vojnoví zajatci, utečenci z nemeckých podnikov) mali byť podľa nariadenia ministra vnútra Alexandra Macha, po dohode s policajným atašém na nemeckom veľvyslanectve v Bratislave Franzom Johannom Goltzem, po ich zadržaní odovzdávaní späť do nemeckých rúk.⁸ Podľa nariadenia Ústredne

- 1 Štátny archív Žilina so sídlom v Bytči, pracovisko Dolný Kubín (ďalej ŠA ZA, prac. DK), *Obecná kronika Ústie nad Priehradou*, s. 1.
- 2 FEREK, Miroslav. 50 rokov prevádzky vodnej elektrárne Orava v organizačnom a personálnom obsadení. In: *50 rokov prevádzky VD a VE Orava. Zborník prednášok z konferencie v Slaníckej Osade 22. – 23. mája 2003*. Trenčín: Pobočka Slovenskej energetickej vedeckotechnickej spoločnosti pri SE-VE; Pobočka Slovenskej vodohospodárskej spoločnosti pri VP-PV Piešťany, 2003, s. 26.
- 3 MIČKO, Peter. *Hospodárska politika Slovenského štátu. Kapitoly z hospodárskych dejín Slovenska v rokoch 1938 – 1945*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku v spolupráci s Fakultou humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2010, s. 63.
- 4 NEČAS, Ctibor. *Českoslovenští Romové v letech 1938–1945*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 150.
- 5 Slovenský národný archív (ďalej SNA) v Bratislave, fond (ďalej f.) Ministerstvo vnútra 1939 – 1945 (ďalej MV 1938 – 1945), škatuľa číslo (ďalej šk. č.) 551, číslo jednania (ďalej č. j.) 1/43. NEČAS, Ctibor. *Nad osudem českých a slovenských Cikánů*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, s. 127, udáva dátum vzniku pracovného útvaru na 7. 9. 1943. VARINSKÝ, Vladimír. *Tábory nútenej práce na Slovensku v rokoch 1941 – 1953*. Banská Bystrica: Univerzita M. Bela, Fakulta humanitných vied, 2004, s. 17, udáva dátum 1. 11. 1941 ako deň vzniku pracovného útvaru.
- 6 VARINSKÝ, V. *Tábory nútenej práce*, s. 14.
- 7 VARINSKÝ, V. *Tábory nútenej práce*, s. 13.
- 8 PEJS, Oldřich. Pracovní útvar pro utečence Ústie nad Oravou (1939 – 1944). In: SOKOLOVIČ, Peter, ed. *Od Salzburgu do vypuknutia Povstania. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VIII*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2009, s. 213 – 214.

štátnej bezpečnosti (ďalej ÚŠB) z dňa 24. augusta 1942 mali byť Ukrajinci – utečenci zadržaní, získané od nich osobné údaje, resp. miesto pracovného strediska v Nemecku a odovzdaní na pokyn ÚŠB najbližším transportom do Nemecka bez toho, aby boli dopravení do Bratislavy k ÚŠB.⁹ Okresné úrady a žandárske stanice nedodržiavali striktné nariadenia daného obežníka a eskortovali zadržaných Ukrajincov priamo na ÚŠB za účelom ďalšieho pokračovania.¹⁰ Keďže sa počet týchto Ukrajincov zvyšoval a ÚŠB striktno odmietala vydávať ukrajinských utečencov do nemeckých rúk, prednosta ÚŠB nechal vypracovať návrh na riešenie situácie. V tomto období (júl – august 1943) sa predpokladalo, že na Slovensku sa zdržiava do 200 ukrajinských utečencov, ktorí sa vo veľkej väčšine skrývajú u sedliakov, „ktorí si ich držia najmä preto, že sú dobrí pracovníci a že žiadnu mzdu nežiadajú“. ÚŠB sa rozhodla využiť tieto pracovné sily v prospech štátu, aj vzhľadom na nedostatok pracovných síl na Slovensku, a použiť ich hromadne na štátnych stavbách.¹¹ Návrh prednosta ÚŠB predložil 9. augusta 1943 15. oddeleniu Prezídia Ministerstva vnútra (ďalej MV) k rozhodnutiu. Konštatovalo sa v ňom, že počet ilegálnych ukrajinských pracovníkov na Slovensku sa zvyšuje a vzhľadom na to, že ide o práceschopné sily sa navrhuje, aby všetky tieto osoby mužského a ženského pohlavia boli ponechané na Slovensku a zaradené k práci na bývalých židovských veľkostatkoch, alebo pri stavebných projektoch pod zvláštnou štátnou správou, aby sa zaistil nad nimi potrebný dozor. Prezídium MV rozhodlo 20. augusta 1943, že zo štátno-bezpečnostných dôvodov musia byť ukrajinskí utečenci zhromaždení do pracovných útvarov, aby sa zabráni-

Z výstavby Oravskej priehrady (Zdroj: www.myorava.sme.sk)

lo ich kontaktu so slovenským obyvateľstvom a využila sa ich pracovná sila.

Predseda Ústredného úradu práce Dr. Ján Kaššovic odmietol návrh, aby boli Ukrajinci priradení k prácam Všeobecného stavebného družstva v Bratislave, v Prešove a na výstavbe Novej Polhory z dôvodu, aby nepracovali vo väčších mestách, a navrhol prideliť Ukrajincov na stavbu Oravskej priehrady.¹² ÚŠB tak 28. augusta predložila 15. odd. Prezídia MV po dohode s Dr. Kaššovicom návrh na sústredenie Ukrajincov na stavbe Oravskej priehrady v obci Ústie nad Oravou. S návrhom bol vyslovený súhlas a na pokyn prezidiálneho šéfa MV Dr. Izidora

Kosa bolo poverené dozorom a správou tábora 16. odd. Prezídia MV.¹³

Do tábora mali byť umiestnení všetci Ukrajinci – civilné osoby, bez rozdielu veku a pohlavia, ktoré sa už nachádzali na slovenskom území, resp. aj tí Ukrajinci, ktorí by v budúcnosti ilegálne prekročili slovenské hranice. Ukrajinci si najskôr mali odpykať najmenší možný trest za prekročenie hraníc a následne, po odpykaní trestu, mali byť odovzdaní do Pracovného útvaru Ústie nad Oravou. Tento útvar nebol určený pre Ukrajincov alebo Rusov – vojenských zbehov, ktorí po zadržaní mali byť odovzdaní do nemeckých rúk.¹⁴ Podľa nariadenia minis-

9 SNA, f. Ústredňa štátnej bezpečnosti (ďalej ÚŠB), šk. č. 852, inventárne číslo (ďalej inv. č.) 2, obežník č. 23863/3-1942.

10 SNA, f. ÚŠB, šk. č. 852, inv. č. 2, č. j. 19242/3-1943.

11 SNA, f. ÚŠB, šk. č. 852, inv. č. 2. Úradný záznam z 1. 8. 1943.

12 SNA, f. ÚŠB, šk. č. 852, inv. č. 2. Úradný záznam z 26. 8. 1943.

13 PEJS, O. Pracovní útvar, s. 214 – 215.

14 SNA, f. Ministerstvo vnútra (ďalej MV) 1939 – 1945, šk. č. 550, č. j. 29521/3-1943.

terstva vnútra u týchto zaradcov – Ukrajincov neprichádzali do úvahy žiadosti o prepustenie, dovolenky a priepustky. Taktiež ich výcvik a výchova, povinná zo zákonných úprav, mala byť obmedzená len do tej miery, aby bol v útvaru bezchybný poriadok, čistota, disciplína a aby bolo zamedzené útekom.¹⁵ Z uvedeného vyplýva, že MV a taktiež firme Tvorba, ú. s., išlo v prvom rade o využitie pracovnej sily zaradcov, pričom vzhľadom na to, že to boli cudzí štátni príslušníci, rátali s ich neskorším odsunom zo slovenského územia, a preto nebolo potrebné dodržiavať všetky kroky na ich socializáciu a prevýchovu.¹⁶ Ministerstvo vnútra súhlasilo s návrhom zaradenia ukrajinských utečencov do pracovného útvaru Ústie na Orave už 31. augusta 1943, pričom poverilo vedením jeho administratívno-účetnej agendy a dozorom a správou 16. oddelenie ministerstva vnútra.¹⁷

Podľa správy z 13. septembra 1943 sa v pracovnom útvaru nachádzalo 17 Ukrajincov, pričom sa podmienky ich pobytu hodnotili ako vyhovujúce.¹⁸ Stav osôb v útvaru postupne narastal – 29. septembra 1943 to bolo 34 Ukrajincov,¹⁹ 15. októbra 1943 62 Ukrajincov,²⁰ 1. decembra 1943 71 Ukrajincov,²¹ 30. decembra 1943 62 Ukrajincov²² – pričom počet začali postupne v čoraz väčšej miere ovplyvňovať aj úteky za-

radencov. Najzávažnejší útek Ukrajincov sa odohral 20. novembra 1943, keď z útvaru utieklo naraz desať ľudí.²³

Dňa 29. novembra 1943 rozhodol minister vnútra Alexander Mach, na základe požiadavky Ministerstva zahraničných vecí SR a po porade s Predsedníctvom vlády, aby boli do Pracovného útvaru Ústie nad Oravou umiestnené aj osoby maďarskej národnosti, ako odvetné opatrenie za Slovákov z okolia Košíc, umiestnených v maďarských pracovných táborech.²⁴ Pre negatívny ohlas už 10. decembra telefonoval Mach veliteľovi útvaru, aby boli Maďari postupne prepustení, s poučením, aby nehovorili, kde boli a čo tam robili. V dňoch 10. až 12. decembra bolo teda z útvaru prepustených 38 osôb maďarskej národnosti, kvalifikovaných ako asociálne osoby.²⁵

Pobyt Ukrajincov v Pracovnom útvaru Ústie nad Oravou sa stretával s nevôľou a protestmi zo strany nemeckého vyslanectva v Bratislave. Nemecký policajný atašé Goltz opätovne žiadal 5. januára 1944 o dodanie Ukrajincov zaistených toho času v pracovnom útvaru Ústie nad Oravou do Nemecka. Minister vnútra nakoniec súhlasil 15. februára 1944 s odsunom Ukrajincov do Nemecka, pričom v prvom rade mali vrátiť tých Ukrajincov, ktorí sa pokúsili o útek, alebo prejavili nedisciplinovanosť.²⁶ To ale vzhľadom

na vykonané opatrenia nebolo možné, a tak sa transportovanie vykonalo naraz. Ukrajinci boli odtransportovaní 17. februára 1944 do Marcheggu a Kaisersteinbruchu, čím zanikol aj pracovný útvar pre Ukrajincov.²⁷

Už od začiatku roku 1944 sa uvažovalo o zriadení pracovného útvaru pre asociálne osoby v Ústí nad Oravou. Oficiálna žiadosť bola podaná 28. januára 1944, pričom sa počítalo s umiestnením 250 osôb do tohto tábora.²⁸ Ministerstvo vnútra – Ústredný úrad práce súhlasil so žiadosťou a 21. februára 1944 oznámil, že plánuje zriadiť v Ústí nad Oravou pracovný útvar pre asociálne osoby.²⁹ Minister súhlasil so zriadením pracovného útvaru až 31. mája 1944.³⁰ Pracovný útvar bol nakoniec otvorený 15. júna 1944.³¹ V Pracovnom útvaru Ústie nad Oravou boli v tomto období umiestnení predovšetkým Cigáni, v menšej miere „bieli asociáli“. Voči zaradovaniu „bielych ľudí – asociálov“ protestovala firma Tvorba, ú. s., keď argumentovala, „ako to už zo skúsenosti vieme, že títo ľudia mohli by nám cigánov do práce znechutiť a prípadne rozoštváť“.³² Prezídium Ministerstva vnútra následne rozhodlo, že zaradenci v Ústí nad Oravou majú byť doplnovaní len z Cigánov. Nevzťahovalo sa to na „bielych zaradcov – remeselníkov“, ktorých si firma Tvorba, ú. s.,

15 SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 551, č. j. 162-2/6-2/43.

16 SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 548, č. j. 161-8/10-2/43.

17 SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 551, č. j. 151-28/8-1/43.

18 SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 548, č. j. 11/43.

19 SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 548, č. j. 31/43.

20 SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 548, č. j. 89/43.

21 SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 548, č. j. 243/43.

22 SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 550, č. j. 762/43.

23 SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 550, č. j. 204/43.

24 PEJS, O. Pracovní útvar, s. 218.

25 SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 548, č. j. 283/43.

26 SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 2 440, č. j. 161-28/1-1/44.

27 JANAS, Karol. *Perzekúcie Rómov v Slovenskej republike (1939 – 1945)*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010, s. 53.

28 SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 2 440, č. j. 161-31/1-2/44.

29 SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 2 440, č. j. 625-18/2-1/44.

30 JANAS, K. *Perzekúcie Rómov*, s. 52.

31 SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 2 440, č. j. 625-18/2-1/44.

32 SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 550, č. j. D-1140/44.

sama vyžiadala do útvaru v Ústí nad Oravou.³³

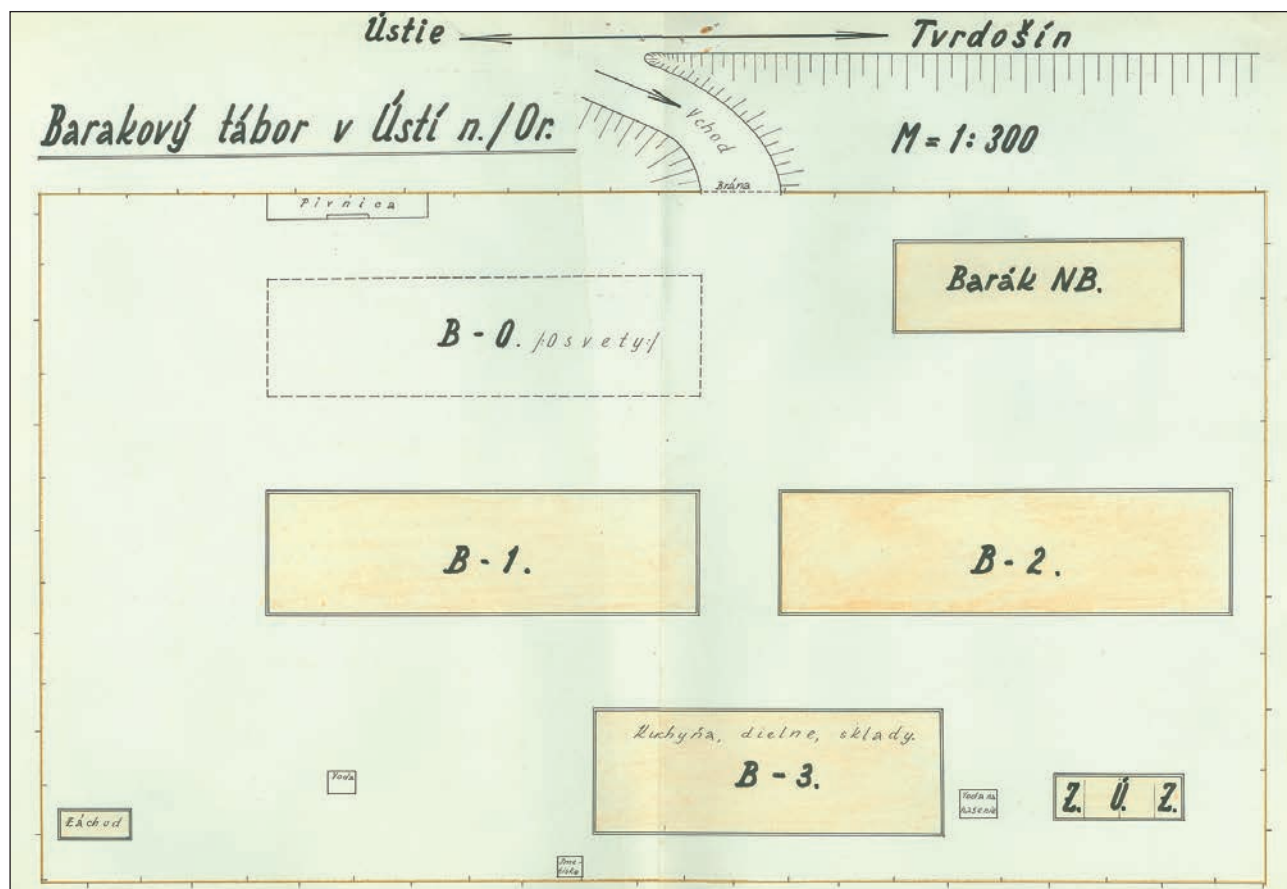
O výnimočnom postavení osôb v pracovnom útvaru Ústie nad Oravou svedčí aj úprava ministerstva vnútra, keď všetky osoby, ktoré zbehli z útvarov, mali byť dodaní do pracovného útvaru v Dubnici nad Váhom, jedine zaradenci, ktorí by zbehli z útvaru v Ústí nad Oravou, mali byť dodaní späť do tohto útvaru.³⁴

Pracovný útvar pre asociálne osoby v Ústí nad Oravou bol nakoniec zrušený k 31. decembru 1944. Po príchode Nemcov na Slovensko a potlačení Slovenského národného povstania sa zriadil v Dubnici nad Váhom Zaisťovací tábor pre Cigánov, ktorý mal oveľa tvrdší režim ako pracovné útvary. Správa

Pracovného útvaru v Ústí nad Oravou dostala pokyn na prepustenie „bielych“ zaradencov domov a na transportovanie Cigánov do Dubnice nad Váhom. V čase príchodu prvého transportu 27. decembra 1944 do Dubnice nad Váhom bol ale zaisťovací tábor v karanténe kvôli škvrnitému týfusu, a tak náčelník generálneho štábu podplukovník Dr. Parčan vydal opatrenie, aby asociálni zaradenci z Ústia nad Oravou boli prepustení vzhľadom na dobré správanie.³⁵

S obnovením prác na priehrade bolo spojené aj obnovenie pracovného útvaru v Ústí nad Oravou. Dňa 15. novembra 1945 bol obnovený už ako pracovný tábor pre prevýchovu sociálne a politicky nekonformných osôb. Obnovili ho na základe nariadenia Slo-

venskej národnej rady č. 105/1945 Zb. n. SNR z 23. augusta 1945 o zriadení pracovných táborov. Do tábora mali byť umiestnené osoby „odsúdené podľa nariadenia č. 33/1945 Zb. n. SNR, ktoré majú časť alebo celý trest na slobode odpykať v osobitných pracovných útvaroch, ako aj odsúdené podľa nariadenia č. 106/1945 Zb. n. SNR o prísnejšom trestaní niektorých priestupkov; ktoré svojou činnosťou ohrozujú výstavbu štátu v duchu ľudovodemokratickom, verejnú bezpečnosť, verejný pokoj a verejný poriadok [...] ktoré sa stále vyhýbajú práci; ktoré bezdôvodne nenastúpili do práce alebo úradu (povolania), alebo do práce, prikázanej im v rámci zavedenej všeobecnej pracovnej povinnosti, alebo takúto prácu, alebo úrad

Pôdorys pracovného tábora v Ústí nad Oravou po roku 1945 (Zdroj: SNA)

33 SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 550, č. j. 626-28/7-4/44.

34 JANAS, K. *Perzekúcie Rómov*, s. 74.

35 JANAS, K. *Perzekúcie Rómov*, s. 55.

(povolanie) bezdôvodne zanechali“.³⁶ Zriaďovateľom a prevádzkovateľom bolo Povereníctvo vnútra. V. odbor Povereníctva pre veci vnútorné vykonával prípravné práce na vytvorenie pracovného tábora už v októbri 1945 a začiatkom novembra (7. novembra 1945) vydal výnos o zriadení mimo iných aj predmetného pracovného tábora.³⁷

Prví zaradenci prišli 20. decembra 1945. Bolo to dôsledkom zrušenia sústreďovacieho tábora v Slovenskej Lupči (10. decembra 1945) a jeho deťušovaného oddielu v Svätom Jakube, pričom boli sústredenci premiestnení do Ústia nad Oravou. Podľa informácií Povereníctva vnútra to bolo 86 osôb.³⁸ Podobne po 12. decembri 1945, keď došlo k zrušeniu sústreďovacieho tábora v Želiezovciach, prišla časť sústredencov – 12 práceschopných mužov, do Ústia nad Oravou.³⁹ V marci 1948 evidovali v tábore 581 osôb, ale v skutoč-

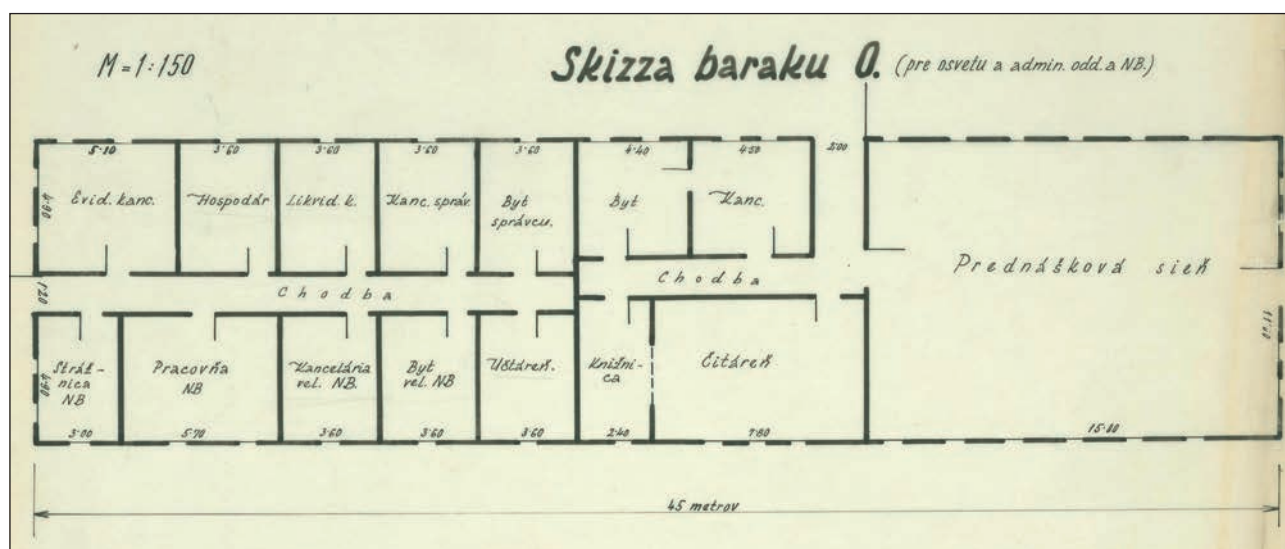
nosti sa v ňom nachádzalo len 228 zaradencov. Ostatných viedli ako utečencov (236), s prerušeným pobytom (97) a na liečebnom pobyte v nemocnici (20). Skutočný stav zbehov vlastného tábora mal byť 50 osôb, ostatní mali byť zbehnutí z rozličných zrušených táborov.⁴⁰

Dňa 6. novembra 1947 vydalo Povereníctvo vnútra výnos č. 8/187-VIII/1-1947, ktorým rušilo pracovný tábor v Ústí nad Oravou ku dňu 10. decembra 1947. Osoby určené do tohto pracovného tábora mali byť posielané do pracovného útvaru pri sústreďovacom tábore v Novákoch. Už 12. novembra 1947 bol tento výnos zrušený na požiadanie Povereníctva techniky, a tak pracovný tábor fungoval naďalej.⁴¹

Následne sa plánovalo zrušenie tábora opäť v auguste 1948, ale napriek nevyhovujúcim životným, pracovným a aj bezpečnostným podmienkam, tábor fungoval ďalej – dôvodom boli

ekonomické požiadavky vedenia priehrady.⁴² Problematickou bola aj skutočnosť, že zaradené osoby na pracovisku pracovali v menších skupinách, roztratené, čo narúšalo ľahký bezpečnostný dozor a napomáhalo vysokému počtu zbehov. Povereníctvo mienilo premiestniť tábor na miesto, kde by boli plnené bezpečnostné a zdravotné predpisy, ak by teda Štátna stavebná správa v Ústí nad Oravou spolu s firmou Tvorba nepristúpili k potrebným zmenám.⁴³

Tábor bol dvakrát premenovaný – 15. decembra 1948 na pracovný útvar pre zaradencov ľudových súdov nariadenie č. 7/1948 Zb. SNR a 11. februára 1949 na tábor nútenej práce zák. 247/1948 Zb. Národného zhromaždenia.⁴⁴ Prvé premenovanie súviselo aj s tzv. právnym vákuom, keďže platnosť nariadenie o pracovných tábore bola stanovená od 1. mája 1945 na dobu dvoch rokov. Po uplynutí tejto doby nastalo tzv.

Pôdorys baraku pre osvetu, administratívne oddelenie a národnú bezpečnosť (Zdroj: SNA)

- 36 SIVOŠ, Jerguš. *Bez rozsudku! Pracovné tábory, sústreďovacie tábory a tábory nútenej práce na Slovensku 1945 – 1953*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2011, s. 53.
- 37 SNA, f. Povereníctvo vnútra – Pracovné tábory (ďalej PV – PT), šk. č. 2, č. j. 84/19-V/1-1945; SIVOŠ, J. *Bez rozsudku!*, s. 63.
- 38 SNA, f. PV – PT, šk. č. 2, č. j. 135/21-V/1-1945.
- 39 SNA, f. PV – PT, šk. č. 2, č. j. 154/15-V/1-1945.
- 40 SNA, f. Povereníctvo vnútra – sekretariát (ďalej PV – S), šk. č. 193, inv. č. 119. Zápisnica o revízii Pracovného tábora v Ústí n/Oravou v dňoch 25. – 27. 3. 1948; SIVOŠ, J. *Bez rozsudku!*, s. 145.
- 41 ŠA ZA, prac. DK, f. Okresný národný výbor Námestovo 1945 – 1959 (1960) (ďalej ONV NO), šk. č. 90, č. j. 8/187-VIII/1-1947.
- 42 Časť členov NB bola dokonca ubytovaná po izbičkách v barakoch pre zaradencov.
- 43 SNA, f. Povereníctvo techniky (ďalej PT), šk. č. 222, inv. č. 393, č. j. 2/101-VI/1-1948.
- 44 VARINSKÝ, V. *Tábory nútenej práce*, s. 41.

právne vákuum, keď prevažná väčšina pracovných táborov bola aj zrušená. Pracovný tábor v Ústí nad Oravou naďalej pretrvával. Právne vákuum sa podujalo riešiť Poverenictvo vnútra začiatkom marca 1948. Poverenictvo pripravilo osnovu nariadenia, ktorým sa obnovovalo nariadenie o zriadení pracovných táborov, pričom táto osnova bola takmer úplne totožná s nariadením č. 105/1948 Zb. n. SNR. Po menších úpravách bolo toto nariadenie prijaté pod č. 7/1948 Zb. n. SNR. Premenovanie na útvar bolo vysvetlené tým, že hlavný dôraz sa nekladie „na princíp izolácie asociálnych osôb v tábore, ale na to, aby tieto osoby boli zaradené do pracovného procesu“.⁴⁵

V auguste 1948 začalo pripravovať ministerstvo vnútra osnovu zákona na zriaďovanie pracovných táborov. Skúsenosti zo Slovenska mali napomôcť príprave tohto zákona. Ideou pri príprave osnovy zákona bola snaha doplniť existujúci právny poriadok o zákon, „ktorý by umožňoval obmedzovať osobnú slobodu občanov už za trestnoprávne správanie sa, nielen za spáchanie trestného činu“. Postupne sa akčný rádius zákona rozširoval vďaka pripomienkam niektorých komunistických predstaviteľov. Táto právna norma mala platiť na území celej republiky. V návrhu zákona sa oslaboval dôraz kladený na výchovný charakter pobytu a zdôrazňoval sa represívny charakter práce ako trestu. Z toho vyplynul aj nový názov tábor nútenej práce.⁴⁶ Nakoniec bol zákon č. 247/1948 Zb. z. prijatý 25. októbra 1948 s účinnosťou od 17. novembra 1948. Tábor nútenej práce zriaďovalo ministerstvo vnútra, aby osoby do nich zaradené, „mohly byť vychovávané pre prácu ako občiansku spoločnosť a aby mohla byť využitá ich pracovná

schopnosť v prospech celku“.⁴⁷ Tak sa aj pracovný útvar v Ústí na Oravou premenoval na tábor nútenej práce. Jeho existencia sa ale už chýlila ku koncu.

Dňa 11. apríla 1949 predložil svoju správu Ing. Alois Kraus, ktorý bol novovymenovaným stavbyvedúcim Oravskej priehrady po predošlých politicko-organizačných opatreniach, keď dovtedajší personál zabezpečujúci stavbu bol z veľkej časti obvinený zo sabotáže výstavby, z protizákonného obohacovania, zo spojenia s predstaviteľmi čs. emigrácie a z hospodárskej špionáže pre americkú vojenskú spravodajskú službu a odsúdený. Ing. Kraus navrhoval pre výstavbu priehrady postupné kroky, medzi ktoré patrilo aj „dokončenie stavby tábora nútenej práce, kde rátame s umiestnením 20 slobodných úradníkov a 300 robotníkov a spoločenskej miestnosti“. Zároveň ale v tejto správe navrhoval, aby sa zo stavby Oravskej priehrady spravilo dielo, „na ktorom pracovať je čestnou povinnosťou“, pričom by na stavbe pracovali predovšetkým členovia Sväzu slovenskej mládeže. Z toho dôvodu by podľa Krausa bolo vhodné zrušiť pracovný tábor, keďže „prítomnosť zaistených osôb z TNP, prevažne živlov asociálnych by bola v rozpore so sledovaným cieľom“.⁴⁸

Tábor nakoniec fungoval až do 30. apríla 1949, keď bol zrušený predovšetkým z politických dôvodov. Zaradenci tábora sa totiž počas prác na priehrade dostávali do kontaktu aj s civilnými zamestnancami, pochádzajúcimi prevažne z Oravy, ktorí sa vyznačovali negatívnym postojom k režimu. Konštatovalo sa, že „horná Orava sama je voči režimu a jeho podujatia, v najlepšom prípade pasívna, ak nie negatívnej orientácie. Toto pros-

Letecký pohľad na pracovný tábor v Ústí nad Oravou (Zdroj: VKÚ)

tredie bolo živnou pôdou pre politickú infekciu, ktorá z tábora nútenej práce vychádzala. Tábor bol aktívnym jadrom negatívnej orientácie celého okolia, z ktorého postupom času sa vyvinula priama protištátna aktivita“.⁴⁹ Preto sa politické miesta rozhodli tábor zrušiť, vymeniť na stavbe aj všetok civilný personál a stavbu priehrady zabezpečiť brigádnickou formou. Zaradenci a personál boli premiestnení do TNP Nováky a zložky neprítomných (zbehovia na úteku, chorí v nemocniciach a i.) prevzala Správa TNP Ilava.⁵⁰

Samotný fond Pracovný tábor v Ústí nad Oravou sa dlhodobo považoval za zničený, či už prechodom frontu alebo neskoršími udalosťami na stavenisku priehrady. Nakoniec sa ukázalo, že sa nachádza v Slovenskom národnom archíve v Bratislave, pričom je neinventarizovaný a ťažko prístupný. Dôkladná inventarizácia a prieskum tohto fondu si vyžiada ešte množstvo času. Aj z toho dôvodu pochádzajú uverejnené dokumenty väčšinou z druhotných fondov úradov, ktoré komunikovali s týmto táborom.

45 Bližšie pozri SIVOŠ, J. *Bez rozsudku!*, s. 84 – 87.

46 VARINSKÝ, V. *Tábor nútenej práce*, s. 34.

47 SIVOŠ, J. *Bez rozsudku!*, s. 110.

48 ŠA ZA, prac. DK, f. ONV NO, šk. č. 152, inv. č. 710/1949. Zpráva stavbyvedúceho Oravskej priehrady Ing. Krausa pre poradu, zvolanú Poverenictvom techniky na 11. 4. 1949 na KNV v Žiline.

49 SNA, f. PV – S, šk. č. 117, inv. č. 104, č. j. 125/prez. St. 1949.

50 SIVOŠ, J. *Bez rozsudku!*, s. 147.

DOKUMENT Č. 1

1943, 2. september, Bratislava. Úprava o zaradení Ukrajincov do pracovného útvaru v Ústí nad Oravou.

SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 550, č. j. 29521/3-1943, ÚŠB.

Ústredňa štátnej bezpečnosti v Bratislave.

Číslo: 29521/3-1943.ÚŠB.⁵¹

V Bratislave 2.IX.1943

Vec: Ukrajinskí robotníci –
zaradenie do práce.

Všetkým p. okresným náčelníkom, p. policajnému riaditeľovi
v Bratislave a Prešove, p. prednostovi Štátneho policajného úradu v Žiline
na prevedenie.

Prezidiu ministerstva vnútra, odd. 15,
Prezidiu ministerstva vnútra, odd. 16,
Hlavnému veliteľovi žandárstva a
Kriminálnej ústredni v Bratislave
na vedomie.

Ústredňa štátnej bezpečnosti v Bratislave po dohode s 15. oddelením a 16. oddelením Ministerstva vnútra vo veci Ukrajincov – utečencov, nachádzajúcich sa na území Republiky, vydáva túto úpravu:

Dňom 7. septembra 1943 bude zriadený v Ústí nad Oravou pri stavbe vodnej nádrže na Orave pracovný útvar pre Ukrajincov – civilných utečencov podľa útvarov pre asociálne osoby.

Nariaďujem preto, aby všetci Ukrajinci – civilní utečenci, ktorí sa nachádzajú vo väzniciach tamojších úradov pre ilegálne prekročenie štátnych hraníc, bez rozdielu veku a pohlavia, boli po odpykaní trestu dňom 7. septembra 1943 žandárstvom eskortovaní do pracovného útvaru v Ústí nad Oravou.

Konečná železničná stanica eskorty je Tvrdošín, kde eskortujúci orgán sa prihlási na stavbe štátnej školy u paliera Nahálku, ktorý vyrozumie vedúceho Ing. stavby vodnej nádrže, vzdialenej od Tvrdošína asi 7 km, aby eskorta mohla byť prevedená na miesto určenia.

Keď sa v budúcnosti vyskytne prípad ilegálneho prekročenia štátnej hranice Ukrajincami, nech sú títo potrestaní najmenším trestom pre ilegálne prekročenie hraníc a podobne, ako títo, zasa po odpykaní trestu dopravení do uvedeného pracovného strediska.

Čo sa týka dopravných výdavkov pre tieto osoby, bude pre nich pri eskortovaní platná 50% sľava na slovenských železničiach. Eskortujúca žandárska stanica vyhotoví pre každú eskortu úverový blok pre asociálne osoby. Na úverovom bloku v pravom hornom rohu nech je napísané veľké u / „U“.⁵²

51 Ústredňa štátnej bezpečnosti.

52 Ukrajinec.

Osoba takéhoto druhu nesmie byť bez tohto označenia dopravovaná železnicou do pracovného tvaru.

Súčasne žiadam pánov prednostov úradov, aby oznámili tunajšiemu úradu a 16. odd. MV presné generácie a počet eskortovaných osôb do tohto pracovného strediska vo forme výkazu, ktorý nech si tíl. úrady zavedú do kartotečných záznamov.

Znova opakujem, že táto úprava vzťahuje sa na všetkých „Ukrajincov – civilných utečencov“, teda i na tých, ktorí sa už nachádzajú v civilnom zamestnaní, dosiaľ trpenom a nie na „Ukrajincov a Rusov – vojenských zbehov“, ohľadne ktorých si vyžiadajte úpravu tunajšieho úradu, cieľom prevedenia odsunu.

Pokiaľ sa týka utečencov – civilistov z Generálneho Gouvernementu⁵³ a utečencov iných národností, týchto tiež hláste tunajšiemu úradu a vyžiadajte si príslušný pokyn.

Na stráž!

Prednosta ÚŠB

DOKUMENT Č. 2

1944, 31. január, Bratislava. Dožiadanie nemeckého veľvyslanca o dodanie Ukrajincov do Nemecka.

SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 2240, č. j. 161-28/1-1/44.

Prezídium Ministerstva vnútra

Čís. 161-28/1-1/44
D 1002/4

V Bratislave, dňa 31. januára 1944.

Predmet: Ukrajinskí robotníci – dožiadanie
nemeckého vyslanectva o ich dodanie do Nemecka – úprava.

Pánu prezidiálnemu šéfovi Dr. Kaššovicovi.⁵⁴

Podľa prípisu ÚŠB zo dňa 19. januára 1944 čís. 835/3-44 ÚŠB nemecký policajný atašé Goltz⁵⁵ prípisom za dňa 5. januára 1944 čís. Go.B.2194/43 opäť žiada o dodanie Ukrajincov, zaistených t.č. v pracovnom útvare v Ústí n/Or., do Nemecka.

53 Generálny Gouvernement – bolo to Nemeckom okupované územie Druhej poľskej republiky, ktoré nebolo priamo začlenené do územia Nemeckej ríše počas druhej svetovej vojny.

54 Ján Kaššovic (1902 – 1990), vyštudoval filozofiu v Ríme, právo v Bratislave; v rokoch 1939 – 1945 zastával viaceré funkcie, bol legačným radcom slovenského vyslanectva v Ríme (1940), predsedom Ústredného úradu práce a riaditeľom Robotníckej sociálnej poisťovne (1940 – 1944), šéfom prezídia Ministerstva vnútra (1944) a chargé d'affaires slovenského vyslanectva pri Talianskej sociálnej republike. V 1946 emigroval do USA.

55 Franz Goltz prišiel na Slovensko už 13. 9. 1939, keď prednášal príslušníkom četníctva o špionáži a štátnej zrade; následne zotrval na Slovensku a v januári 1942 bol menovaný do funkcie policajného atašé pri nemeckom vyslanectve v Bratislave, na Slovensku pôsobil až do záveru vojny.

Spisový materiál, týkajúci sa tejto veci, pripojujem k nazretiu a keďže nie som kompetentný v tomto prípade rozhodnúť, prosím o zásadné rozhodnutie vo veci.

Prednosta odd. 16.

Z.

P. minister nariadil postupne vracať, v prvom rade tých ktorí sa pokúsili o útek, alebo prejavili nedisciplinovanosť. 15/II. 1944⁵⁶

Úradný záznam.

Rozhodnutie pána ministra som telefonične sdělil ref. Plachému na ÚŠB, ktorý oznámil, že všetky opatrenia pre odtransportovanie Ukrajincov sú už porobené, takže transportovanie nemožno robiť postupne, ale naraz. To isté stanovisko oznámil telefonične i Dr. Beňuška,⁵⁷ prednosta ÚŠB. Vec som oznámil

p. Dr. Bezákovi, predsedovi Úúp.⁵⁸ a p. prezidiálnemu šéfovi Dr. Kaššovicovi, ktorí ju vzali na vedomie.

Po dojení zprávy o odtransportovaní všetkých Ukrajincov urobené budú ďalšie potrebné opatrenia.

16.II.1944

DOKUMENT Č. 3

1944, 21. február, Bratislava. Zriadenie pracovného útvaru pre asociálne osoby v Ústí nad Oravou.

SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 2440, č. j. 625-18/2-1/44.

Ministerstvo vnútra
číslo: 625-18/2-1/44
D 1027/2

Došlo dňa 18/II.1944 od Sekretariátu MV

Vec: Ústie n/Or., stavba údolnej priehrady – zriadenie pracovného útvaru pre asociálne osoby. Sdružené podnikateľské firmy Dr. Ing. Bugan⁵⁹ – Dr. Ing. Danišovič⁶⁰ v Bratislave.

56 Rukou.

57 Jozef Beňuška – prednostom ÚŠB bol v období september 1942 – november 1944.

58 Úúp – Ústredný úrad práce.

59 Anton Bugan (1906 – 1993), slovenský vedec, profesor mechaniky, predstaviteľ slovenského exilu po roku 1945; bol prvým voleným rektorom Slovenskej vysokej školy technickej; v marci 1945 odišiel do exilu, najskôr do Argentíny, od roku 1959 v Ríme, v rokoch 1962 – 1971 predseda Ústredia slovenskej katolíckej inteligencie.

60 Peter Danišovič (1907 – 2011), významný slovenský vodohospodár, profesor Slovenskej vysokej školy technickej, pôvodca myšlienky a spoluautor projektu Gabčíkovo – Nagymaros; na Oravskej priehrade pracoval od roku 1941, v roku 1949 dva mesiace väznený v rámci procesu Edmund Chládek a spol.

Na Vašu žiadosť zo dňa 28. januára 1944 o zriadenie pracovného útvaru v Ústí n/Or. Vám oznamujem, že spomenutý útvar s počtom asi 250 – 300 osôb zamýšľam zriadiť, avšak iba za predpokladu, keď vopred písomne vyhlásite, že

a/ bude zaistené riadne a vyhovujúce ubytovanie pre zaradencov, veliteľstvo útvaru, hospodársku správu a útvarového lekára,

b/ budete zaradencov sami stravovať za kontroly štátnych orgánov tak, ako bude smluvne dohodnuté,

c/ zaradencom budete vyplácať mzdu, prémie, vianočné a iné náležitosti presne a vo výške, ako je stanovené v príslušných vyhláškach NÚZ-u.⁶¹

Podotýkam, že zaradencov – ak by k zriadeniu došlo – budem Vám postupne dodávať tak, ako to okolnosti budú dovoľovať prizerajúc k Vaším potrebám

Vaše písomné vyhlásenie ohľadom hore uvedených bodov očakávam urýchlene.

Brat., 21/II.1944

Za ministra

DOKUMENT Č. 4

1944, 6. február, Bratislava. Zriadenie pracovného útvaru pre asociálne osoby v Ústí nad Oravou.

SNA, f. MV 1939 – 1945, šk. č. 2440, č. j. 161-31/1-2/44.

Prezídium Ministerstva vnútra

Čís.: 161-31/1-2/44

V Bratislave 6. februára 1944

Predmet: D1020/2 Ústie nad Oravou,
stavba údolnej priehrady –
zriadenie pracovného útvaru
pre asociálne osoby.

Sekretariátu ministerstva vnútra

Pripojene predkladám žiadosť fy Dr. Ing. Bugar – Dr. Ing. Danišovič o zriadenie pracovného útvaru pre asociálne osoby v Ústí nad Oravou pri stavbe údolnej priehrady, a prosím, aby pán minister rozhodol, či mám tejto žiadosti vyhovieť alebo nie.

Hlásim:

Pri zriadení pracovného útvaru pre ukrajinských utečencov u spomenutej firmy predpokladalo sa, že stav Ukrajincov dosiahne výšky asi 20 – 250. Keďže však stav Ukrajincov pohyboval sa iba okolo

61 NÚZ – Najvyšší úrad pre zásobovanie.

70 – 80, a je súc si vedomý už v tom čase naprostého nedostatku robotníctva na tejto stavbe /: firma v pripojenej žiadosti to teraz priznáva:/, doplňoval som pracovný útvar asociálnymi osobami.

Tu však spomenutá firma, najmä jej vedúci stavby šéfinžinier Štofko⁶² v Ústí n/Oravou, prejavoval dosiaľ nezáujem o asociálne osoby, mal strach z ich vraj slabého pracovného výkonu a vôbec protestoval proti ich zaraďovaniu do Ústia n/Or., čo naznačoval často nielen pri osobnom styku, ale aj písomne na tunajšie oddelenie.

Tak napríklad:

1/ Dňa 2. novembra 1943 pri osobnej návšteve pána ministra vnútra v Ústí n/Oravou vyslovil sa, že nechce asociálne osoby. Na podklade tohto dal mi pán minister rozkaz, aby som asociálne osoby z Ústia n/Or. premiestnil do iného útvaru, čo sa aj hneď stalo.

2/ V prípise na tunajšie oddelenie zo dňa 2. novembra 1943 žiada o okamžité odstránenie asociálnych osôb z Ústia n/Or. Tu okrem iného dôvodí, že asociálne osoby pokazily disciplínu Ukrajincov, čo nie je pravda.

3/ V prípise zo dňa 15. decembra 1943 tiež spomínam, že mu boli pridelení asociálni Maďari bez jeho súhlasu /: bolo to vtedy známe retorzné opatrenie:/.

4/ V zápisnici zo dňa 12. januára 1944, napísanej v Ústí n/Or., vyhlásil, že podľa smluvy medzi firmou a tunajším oddelením nemajú byť firme pridelované asociálne osoby.

Prosím o vrátenie pripojenej žiadosti s rozhodnutím, podľa ktorého potom ďalšie zariadim.

Na stráž!
Prednosta oddelenia 16

DOKUMENT Č. 5

1945, 7. november, Bratislava. Zriadenie pracovných táborov v zmysle nariadenia č. 105/1945 Zb. n. SNR.

SNA, f. PV – PT, šk. č. 2, č. j. 81/19-V/1-1945.

Povereníctvo pre veci vnútorné v Bratislave

Číslo: 84/19-V/1-1945.

v Bratislave dňa 7. XI. 1945

Predmet: Zriadenie pracovných táborov
v zmysle nar.č.105/1945 Sb.n.SNR.⁶³

62 Štefan Štofko – od decembra 1941 pracoval na stavbe Oravskej priehrady ako stavbyvedúci až do prechodu frontu v 1945, následne pracoval aj po vojne do marca 1948, v roku 1949 zatknutý a vypočúvaný v rámci procesu Edmund Chládek a spol. ohľadom oneskorenia výstavby Oravskej priehrady.

63 SB. n. SNR – Sbiierka nariadení Slovenskej národnej rady.

Prezídium Povereníctva pre pravosudie,
Hlavné veliteľstvo Národnej bezpečnosti v
Bratislave, Oblastné veliteľstvo NB⁶⁴ I.
v Bratislave a Košiciach, Všetky okresné
národné výbory /:správne komisie:/, Miestne
národné výbory v Nitr. Strede, v Krásnej n/Hornadom,
vo Sv. Juri, v Ústí n/Oravou a v Talloši,⁶⁵ Veliteľ-
stvá staníc NB v Topoľčanoch, v Barci,⁶⁶ vo Sv. Juri
v Trstenej a v Talloši.

V smysle § 1.nariadenia č.105/1945 Sb.n.SNR, počnúc dňom 15.novembra 1945 zriadujem pracovné tábory:

I.

V Nitr. Strede /okres Topoľčany/ v tamojšom kaštieli Odescalchiho pre maximálny počet 700 zaradencov-mužov.

II.

V Krásnej n/Hornadom /okres Košice/ v tamojšej budove Komenského ústavu, pre maximálny počet 150 mužov a 50 žien.

Vo Sv. Juri /okres Bratislava/ v tamojších barakoch býv. družstva Horavod, pre maximálny počet 300 mužov.

IV.

V Ústí n/Oravou /okres Trstená/ v tamojších barakoch firmy Tvorba, pre maximálny počet 300 mužov.

V.

V Talloši /okres Galanta/ v tamojšom kaštieli Esterházyovej, pre maximálny počet 600 žien.

Hlavné veliteľstvo Národnej bezpečnosti žiadam, aby pre uvedené tábory /pokiaľ sa už tak nestalo/ v smysle ods.3.§ 4.nar.č.105/1945 Sb.n.SNR určilo veliteľov strážnych oddielov pre tieto tábory, ktorých súčasne ustanovujem za veliteľov táborov.

Ďalej HVNB⁶⁷ žiadam, aby v smysle vyššie citovaného nariadenia do uvedených táborov určilo a vyslalo potrebný počet členov Národnej bezpečnosti, na strážnu službu.

Osoby, odsúdené na trest na slobode v trestnici a na zaradenie do pracovného útvaru, ktoré si odpykajú alebo už odpykali trest v trestnici, treba bez priet'ahu dodať do najbližšieho pracovného tábora. Taktiež treba bez meškania dodať do pracovného tábora osoby, odsúdené len na zaradenie do pracovného tábora, ak je obava, že uniknú výkonu trestu. Vo všetkých týchto prípadoch treba veliteľstvu príslušného pracovného tábora, pri dodaní odsúdeného písomne oznámiť dĺžku trestu na slobode, ktorý má dotyčná osoba v pracovnom tábore odpykať.

V ostatných prípadoch nariadi dodanie do pracovného tábora V. odbor Povereníctva pre veci vnútorné.

64 NB – Národná bezpečnosť.

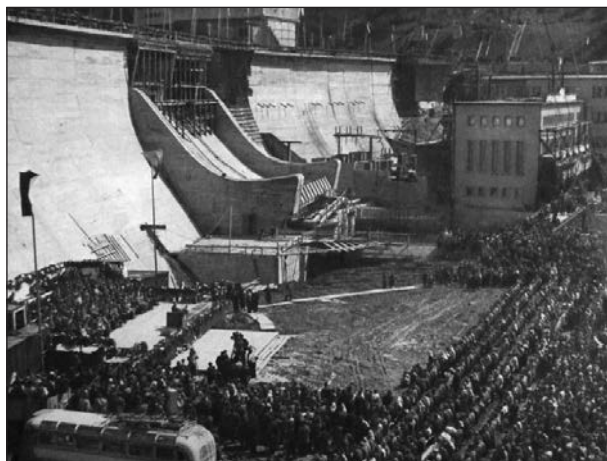
65 Dnes Tomášikovo.

66 Barca; dnes súčasť Košíc.

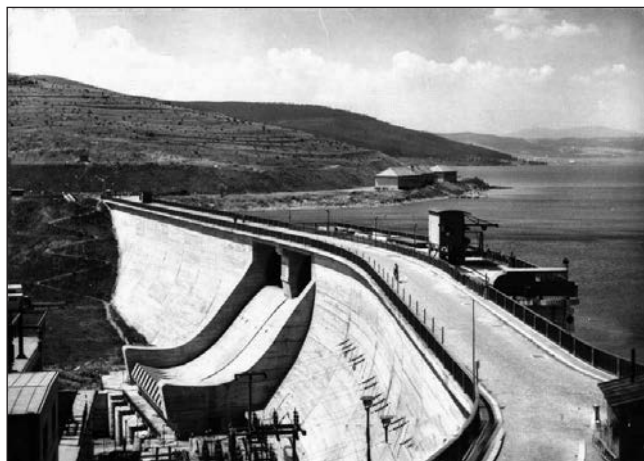
67 HVNB – Hlavné veliteľstvo Národnej bezpečnosti.

Veliteľ pracovného tábora sa postará, aby zaradenec bol po odpykaní trestu v tábore včas prepustený a o odpykaní trestu mu vydá písomné potvrdenie.

Za povereníka:

Slávnostné spustenie prvej turbíny v máji 1953 (Zdroj: Slovensko na historických fotografiách)

Celkový pohľad na Oravskú priehradu (Zdroj: Slovensko na historických fotografiách)

DOKUMENT Č. 6

1945, 22. november, Ústie nad Oravou. Zaslanie zaradencov do tábora v Ústí nad Oravou.

SNA, f. Pracovní tábor v Ústí nad Oravou, šk. č. 51, č. j. 16/1945.

Veliteľstvo pracovného tábora v Ústí n/Oravou.

Číslo: 16/1945.

Vec: Zaslanie zaradencov /zais-
tencov/ – hlásenie.

Ústie n/Oravou, 22. novembra 1945

Pov. SNR⁶⁸ pre veci vnútorné
V. odbor
v Bratislave.

Nakoľko stav barákového tábora v Ústí nad Oravou je schopný prijať zaradencov /zais-
tencov/ a tiež na žiadosť Štátnej stavebnej správy, ako aj firmy „Tvorba“ hlásim, že Povereníctvo SNR pre
veci vnútorné V. odbor môže zaslať ihneď 100 zaradencov /zais-
tencov/ do tohoto tábora, ktorých
firma „Tvorba“ nutne potrebuje.

Počiatkové množstvá potravín dodá ONV⁶⁹ v Trstenej čo nám aj prisľúbil a má na sklade. Čiastku potravín je ochotná tiež dodať firma „Tvorba“.

Podrobné hlásenie o stave barákového tábora v Ústí n/Oravou bolo podané Poverenictvu SNR pre veci vnútorné pod číslom: 8/1945 zo dňa 20. novembra 1945.

Štátna stavebná správa, ako aj firma „Tvorba“ majú želanie, aby boli sem pridelení muži, pokiaľ možno nemeckej, alebo maďarskej národnosti, keďže ide tu o ťažkú telesnú prácu, pre ktorú sa zaradenci /zaistenci/ telesne slabí nechodia. Nakoľko firma „Tvorba“ vychádza nám všestranne v ústrety, prosím, aby pokiaľ možno bolo ich prosbe vyhovené.

Znovu hlásim, že zaradenci /zaistenci/ sem odoslaní musia si bezpodmienečne priniesť so sebou na zimu dostatočný odev a obuv, slamník, alebo postene⁷⁰ prestieradlo, prikrývky, jednu misku a príbor.

Zároveň hlásim, že v tunajšom barákovom tábore v jeho terajšom stave barákov je možné ubytovať 300 zaradencov, Štátna stavebná správa však oznámila, že na jar r.1946 plánuje so stavom 600 zaradencov, pre ktorých by pristavila ďalšie baráky.

Veliteľ prac. tábora v zast.:

DOKUMENT Č. 7

1945, 10. december, Ústie nad Oravou. Zriadenie pracovného tábora pre mužov v Ústí nad Oravou.

SNA, f. Pracovný tábor v Ústí nad Oravou, šk. č. 51, č. j. 82/1945.

Veliteľstvo pracovného tábora v Ústí n/Oravou.

Číslo: 82/1945.

Ústie n/Oravou, 10. decembra 1945.

Predmet: Zriadenie pracovného tábora v Ústí n/Oravou – oznámenie.

Krajský súd
Štátne zastupiteľstvo
v Ružomberku.

Oznamujem, že Poverenictvo SNR pre veci vnútorné rozhodnutím zo dňa 3. XI. 1945 číslo 84/19-V/1-1945 v smysle nariadenia SNR čís. 105/1945 Sb.n.SNR počnúc dňom 15.XI.1945 zriadilo pracovný tábor pre mužov /zaradencov/ s počiatkovým stavom 100 a maximálnym počtom 300.

Tu sa poznamenáva, že dľa ustanovenia § 2.nar.SNR čís.105/1945 Sb.n.SNR za zaradencia sa považuje osoba, ktorá bola odsúdená podľa nariadenia čís.33/45 Sb.n.SNR a má časť, alebo celý trest na slobode odpykať v osobitných pracovných útvaroch, ako aj odsúdené podľa nar.čís.106/45 Sb.n.SNR o prísnejšom potrestaní niektorých priestupkov; ďalej osoby, ktoré boli výmerom Pov.SNR pre veci vnútorné podľa lit. b-d § 2 cit.nariadenia zaradené do pracovného útvaru.

69 ONV – okresný národný výbor.

70 Postelné.

Oznamujem tým, aby odsúdení podľa horeuvedených údajov boli odoslaní do tohto tábora, nakoľko na severnom Slovensku je to jediný pracovný tábor /nie sústredovací/.

Do úvahy prichádza tiež Roštár Rudolf, nar. 23. 11. 1904 na Starých horách, okres B. Bystrica, odsúdený OLS⁷¹ v Dolnom Kubíne čís. 18/1945 na 6. mesiacov trestnice t. j. od 29. júla t. r. do 29. decembra 1945 a na 21 1/2 roka pracovného útvaru t. j. od 30. decembra 1945, čís.8/1-33 u Štátneho súdneho zastupiteľstva v Ružomberku.

Veliteľ prac. tábora:
v zast.:

DOKUMENT Č. 8

1947, 6. november, Bratislava. Zrušenie pracovného tábora v Ústí nad Oravou.

ŠA ZA, prac. DK, f. ONV NO, šk. č. 90, č. j. 8/187-VIII/1-1947.

Povereníctvo vnútra.

Číslo: 8/187-VIII/1-1947.-

v Bratislave, dňa 6. novembra 1947.-

Predmet: Pracovný tábor Ústie n./Oravou
zrušenie.

Povereníctvo spravodlivosti v Bratislave
Národné výbory Bratislava, Košice a Vysoké Tatry,
Všetky okresné národné výbory /OSK,⁷² OK⁷³/
v ich sídle.

Dňom 10. decembra 1947 zrušil som pracovný tábor v Ústí nad Oravou o čom adresátov vyrozumievam so žiadosťou, aby svoje podriadené orgány upovedomili, by tieto osoby, určené do pracovného tábora, uvedeným dňom odposielali do pracovného útvaru pri sústred'ovacom tábore v Novákoch, okres Prievidza.

Za povereníka:
Skarba, v.r.

Za správnosť vyhotovenia:

71 OLS – okresný ľudový súd.

72 OSK – Okresná správna komisia.

73 OK – Okresný komisár.

DOKUMENT Č. 9

1948, 2. august, Bratislava. Riešenie ubytovacích podmienok v pracovnom útvar v Ústí nad Oravou.

SNA, f. PT, šk. č. 222, č. j. 2/101-VI/1-1948.

Povereníctvo vnútra

Číslo: 2/101-VI/1-1948.-

v Bratislave, dňa 2. augusta 1948

Predmet: Pracovný útvar Ústie nad Oravou,-
základné riešenie ubytovacích podmienok a tým aj jeho ďalšej existencie.

Povereníctvu techniky

v Bratislave

Doterajšie rokovania o podstatné zlepšenie ubytovacích podmienok v pracovnom útvar v Ústí nad Oravou, vedené medzi Povereníctvom vnútra s stavebnou firmou „Tvorba“, nevedly k nijakým praktickým výsledkom.

Povereníctvu vnútra je známe, že terajšie ubytovanie pracovného útvaru v Ústí nad Oravou vonkoncom nevyhovuje po mnohých stránkach. Závady spočívajú najmä v tomto:

1./ Ubytovacie objekty /drevené baráky/ sú už staré a ako také zahmyzené hlavne plošticami a blchami v takom množstve, že už nijaká dezinfekcia nepomôže. Z dôvodov hygienických a ľudských staly sa teda vôbec neobývateľnými a teda ďalšia existencia pracovného útvaru v týchto barákoch je nemožná a priečila by sa platným predpisom.

2./ Čo do ubytovacej kapacity taktiež nevyhovujú. Pojmú normálne 250 zaradených osôb, takže pri vyššom stave zaradení spia nad sebou, čo nemožno taktiež pripustiť.

3./ Ubytovanie členov Správy útvaru a členov strážneho oddielu je pod dôstojnosť členov SNB⁷⁴ a prieči sa tiež predpisom o ubytovaní členov SNB. Časť týchto je ubytovaná dokonca po izbičkách v barákoch, určených pre zaradené osoby a je nútená snášať tieto nezdravé pomery spolu so zaradenými osobami.

4./ Zariadenie na periodické kúpanie /kúpeľňa, teplá voda atď./, vôbec tento útvar nemá, taktiež postráda dezinfekčné zariadenie /aspoň parák/ na odhmyzovanie bielizne a šatstva.

5./ Konečné pracovisko netvorí kompaktný celok, zaradené osoby pracujú po menších – väčších skupinách, roztratene, čo naruša ľahký bezpečnostný dozor a zapríčiňuje vysoký stav zbehov.

Inštitúcie pracovných útvarov sú zriaďované na podklade nar. číslo 7/48 a vyk. nár. číslo 18/48 Sb.n.SNR a ako také majú charakter nielen pracovný, ale v prvom rade tiež cieľ výchovný, ktorého za vyššie vylíčených pomerov nemožno dosiahnuť, v dôsledku čoho som nútený – ak by 1 naďalej horeuvedené nedostatky trvaly – pracovný útvar v Ústí nad Oravou zlikvidovať a premiestniť ho na miesto, kde budú splnené zdravotné a bezpečnostné predpisy.

Pracovný útvar v Ústí nad Oravou Povereníctvu vnútra by ponechalo len v tom prípade, keď z vašej strany sa Povereníctvu vnútra smluvne zaviazete, že do 1. decembra 1948 postavíte od základu nové ubytovanie, priestorové a zdravotne vyhovujúce, ktoré by normálne pojalo 300 zaradených

osôb. K objektom pracovného útvaru musely by byť postavené potrebné príslušenstvá ako vhodná miestnosť pre vykonávanie osvetovej činnosti, kuchyňa, jedáleň, skladiská, väzenská miestnosť, ošetrovňa s posteľami pre 20 osôb, záchody, kúpeľňa so sprchami, osobitné kancelárske miestnosti v počte aspoň 5 pre správu útvaru, osobitné miestnosti pre ubytovanie príslušníkov správy útvaru a strážneho oddielu v celkovom počte pre 30 osôb a vybavené slušnejším úplným zariadením atď. Pokiaľ ide o takúto výstavbu nových objektov poukazujem na ust. § 39 vyk.nar.č.18/48 Sb.n.SNR s tým, že plán takejto stavby s podrobnými rozmermi a kapacitou nech by bol zaslaný tunajšiemu poverenictvu na vydanie predbežného súhlasu ev. potrebných pripomienok.

Vzhľadom na to, že pomery v pracovnom útvaru v Ústí nad Oravou musia byť vyriešené rýchle, Poverenictvo vnútra Vás žiada, aby ste do 20. VIII. 1948 oznámili, či – súhlasíte s tým, aby pracovný útvar v Ústí nad Oravou bol zrušený pre nemožné terajšie ubytovacie pomery, alebo v opačnom prípade, či sa podujmete na stavbu nových objektov od základu a v takom rozsahu, ako je vyššie uvedené a so záväzkom ich úplného dohotovenia do 1. dec. 1948.

V prípade, že do 20. VIII. 1948 nezaujmete k veci nijaké stanovisko, Poverenictvo vnútra bude mať za to, že nemáte záujem na ďalšom jestvovaní útvaru, v ktorom prípade potom budú prevedené potrebné kroky na jeho premiestnenie.

Za povereníka:
Lietavec

DOKUMENT Č. 10

1949, 13. apríl, Bratislava. Likvidácia pracovného tábora v Ústí nad Oravou.

SNA, f. PV – S, šk. č. 117, č. j. 1571/49 sekr.

Číslo: 1571/49 sekr.

Bratislava, dňa 13.IV.1949

Predmet: Pracovný tábor v Ústí n/O
likvidácia.

Odbor B/K /s.plk.⁷⁵ Viktorín⁷⁶./

t _____ u _____:

V uvedenej veci telefonicky mi oznámil s. Valášek, že včera zasadala komisia stavebníkov za prítomnosti s. Ing. Stahla a Ing. Bednarika, ktorá sa rozhodla v tom smysle, že pracovný tábor v Ústí n/O. má byť zlikvidovaný, a to zo psychologických dôvodov.

75 Súdruh plukovník.

76 Rudolf Viktorín (1898 – 1986), počas druhej svetovej vojny spolupracoval so skupinou Flóra a s partizánskymi skupinami, člen povstaleckého ÚV KSS a Vojenského ústredia SNR v Banskej Bystrici, v rokoch 1945 – 1950 dôstojník Zboru národnej bezpečnosti, neskôr odsúdený, väznený, v roku 1963 rehabilitovaný.

Proti likvidácii tábora nemám námietok vzhľadom na to, že pracovný tábor je príliš odľahlý, takže nemôže byť vykonávaná dostatočná kontrola. Za tým účelom je však potrebné:

1/ Aby si každopádne na mieste za súčinnosti príslušných expertov B/K odboru dal vypracovať plán likvidácie.

2/ súčasne postaral sa o zaradenie všetkých osôb v tomto tábore do iného pracovného tábora.

3/ Ako som Ti už ústne oznámil súdruhovia zo závodu Solo v Ružomberku domáhajú sa, aby sme im uvoľnili na čistenie dreva 50 až 100 zaradencov.

V dôsledku toho ráč urobiť všetky potrebné opatrenia na likvidáciu tábora a preradenie zaradencov do iného pracovného tábora.

Zpravu prosím do 30.IV.1949.

Lehota: 30.IV.1949.

DOKUMENT Č. 11

1949, 27. apríl, Bratislava. Dôvody likvidácia pracovného tábora v Ústí nad Oravou zaslané pre potreby povereníka vnútra Daniela Okáliho.

SNA, f. PV – S, šk. č. 117, č. j. 125/prez. St. 1949.

Prezídium Povereníctva techniky

Číslo: 125/prez. St. 1949.

Bratislava, dňa 27.IV.1949.

Vážený súdruh
Dr. Daniel Okáli⁷⁷,
povereník vnútra
v Bratislave.

Vážený súdruh!

Bol som informovaný, že si žiadaš písomne udat' dôvody, ktoré nás viedly ku žiadosti o likvidáciu tábora nútenej práce v Ústí nad Oravou. Tieto dôvody sú hlavne politické a len v menšej miere nízka výkonnosť zaistencov.

Už dávnejšie sme si boli vedomí nepriaznivého politického pôsobenia príslušníkov tábora na celé osadenstvo stavby. Vyšetrovanie záležitostí Ing. Chládek⁷⁸ a spol. len potvrdilo, že osadenstvo tábora malo veľmi nepriaznivý vplyv na vytváranie politického a pracovného ovzdušia na stavbe Oravskej priehrady. Niekoľko zaistencov pracovalo v kanceláriách a bolo v priamom dennom styku s úradníctvom

77 Daniel Okáli (1903 – 1987), slovenský právnik, politik za KSS, spisovateľ; patril k zakladateľom skupiny DAV; po druhej svetovej vojne bol predsedom Československej presídľovacej komisie so sídlom v Budapešti, neskôr sa stal povereníkom vnútra SNR (marec 1948 – 1950), obvinený z buržoázneho nacionalizmu, v roku 1954 odsúdený na 18 rokov väzenia, prepustený v roku 1960.

78 Edmund Chládek – bol stavbyvedúcim na Oravskej priehrade, súdený Štátnym súdom Bratislava pre pokus o nedovolené opustenie republiky, trest dva roky väzenia.

ČSSZ,⁷⁹ resp. štátnej stavebnej správy. Taktiež manuálne pracujúci pracovali spoločne s ostatnými robotníkmi a skoro všetci politickí previnilci mali možnosť bezprostredného pôsobenia na osadenstvo stavby.

Horná Orava sama je voči režimu a jeho podujatiam v najlepšom prípade pasívna, ak nie negatívnej orientácie. Toto prostredie bolo živnou pôdou pre politickú infekciu, ktorá z tábora nútenej práce vychádzala. Tábor bol aktívnym jadrom negatívnej orientácie celého okolia, z ktorého postupom času sa vyvinula priama protištátna aktivita. Úplne oddeliť pracovníkov z tábora od ostatných nie je možné, lebo tým by tábor stratil svoj hlavný význam. Z tábora nútenej práce sa totiž saturovala hlavne nárzozová potreba pracovných síl a toto značí vždy prácu spoločnú s ostatnými zamestnancami na stavbe. Taktiež potreba kancelárskych síl nebola dosť energicky uplatňovaná z toho dôvodu, že bola vždy možnosť vypomôcť si ľuďmi z tábora.

Tieto javy je možné odstrániť jedine likvidáciou pracovného tábora. Chceme zo stavby Oravskej priehrady vytvoriť zdravú politicky aj pracovne aktívnu stavbu. Dosiaľ aj zamestnanci štátnej stavebnej správy a podniku pozerali na stavbu samú ako na istý druh trestného tábora. Keď namiesto politického tábora nastúpia brigády mládeže, nie je najmenej pochyby o tom, že celé ovzdušie na priehrade bude ozdravené.

Podľa hlásenia zo stavby je výkonnosť zaistencov asi 60 % výkonnosti normálneho robotníka a túto výkonnosť snáď by bolo možné zvýšiť, pochybujeme však, že by mohla dosiahnuť normálnej výkonnosti, menovite keď chceme na stavbe zaviesť nové pracovné metódy.

Sme si vedomí toho, že okrem odstránenia tábora je potrebné previesť aj výmenu osadenstva stavby, menovite technický a kancelársky personál. Táto výmena je už v prúde. Okrem toho treba nahradiť doterajšiu funkciu súdruha Jakaba, ktorý dáva pozor na to, čo sa na stavbe deje a prispel k odhaleniu sabotážnej skupiny. Preto na porade, konanej v Žiline 11. tm.m. bolo uložené Krajskému sekretariátu KSS,⁸⁰ aby ustanovil politického tajomníka, ktorý bude mať na starosti politickú prácu medzi osadenstvom stavby i v okolitých dedinách. Pokiaľ ide o nedostatok pracovných síl, zaviazal sa KNV⁸¹ v Žiline dodať na stavbu potrebný počet stálych pracovných síl a vypomáhať i pracovnými brigádami. Okrem toho budú dodané na stavbu pracovná sily aj z južného Slovenska, akonáhle budú dobudované ubikácie pre 300 robotníkov, ktoré sú už v stavbe. Po skúsenostiach z trate mládeže očakávame dobrý výsledok aj od mládežníckych brigád.

Prosím Ťa preto, aby si svoje rozhodnutie o likvidácii tábora nemenil. Termín 30. apríl však nie je nutné dodržať.-

Prepáč, že tento list nepodpisujem vlastnoručne, lebo cestujem na 3 dni z Bratislavy, takže by sa expedovanie zdržalo.

Češ' práci!

Martin Garek • Labour Camp in Ústie nad Oravou in the Years 1943–1949

Labour camp in Ústie nad Oravou belonged to those with the longest history in Slovakia. It was established in 1943 with the aim to provide labour force for the construction of Orava Dam. Persons placed in the camp were of Hungarian nationality, refugees from the Ukraine running away from the front or those who escaped from German camps, but also so-called asocial persons. The camp was closed due to war events in December 1944. It was reopened in November 1945 under new political circumstances. Till April 1949 it was used as a labour camp (also labour unit or later, forced labour camp) to intern Germans, Hungarians, people accused of collaboration with Nazis and later also political prisoners.

Mgr. Martin Garek, PhD. (1980)

Absolvent Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, odbor história. V rokoch 2009 – 2016 pôsobil ako odborný asistent na katedre histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. V súčasnosti pracuje ako vedecký pracovník v Sekcii vedeckého výskumu Ústavu pamäti národa v Bratislave. Vo svojej publikačnej činnosti sa zameriava na oblasť hornej Oravy a severného Spiša v rokoch 1938 – 1948, slovensko-poľské vzťahy v rokoch 1918 – 1945, problematiku výstavby Oravskej priehrady, presídľovania i problematiku pracovných táborov v rokoch 1941 – 1949. Je autorom monografií *Horná Orava a severný Spiš v rokoch 1945 – 1947* (2007) a *Storočnica hasičov v Liesku 1916 – 2016* (2017). Doma i v zahraničí publikoval viacero štúdií a odborných článkov na vyššie uvedené témy.

79 ČSSZ – Československá správa sociálneho zabezpečenia.

80 KSS – Komunistická strana Slovenska.

81 KNV – Krajský národný výbor.